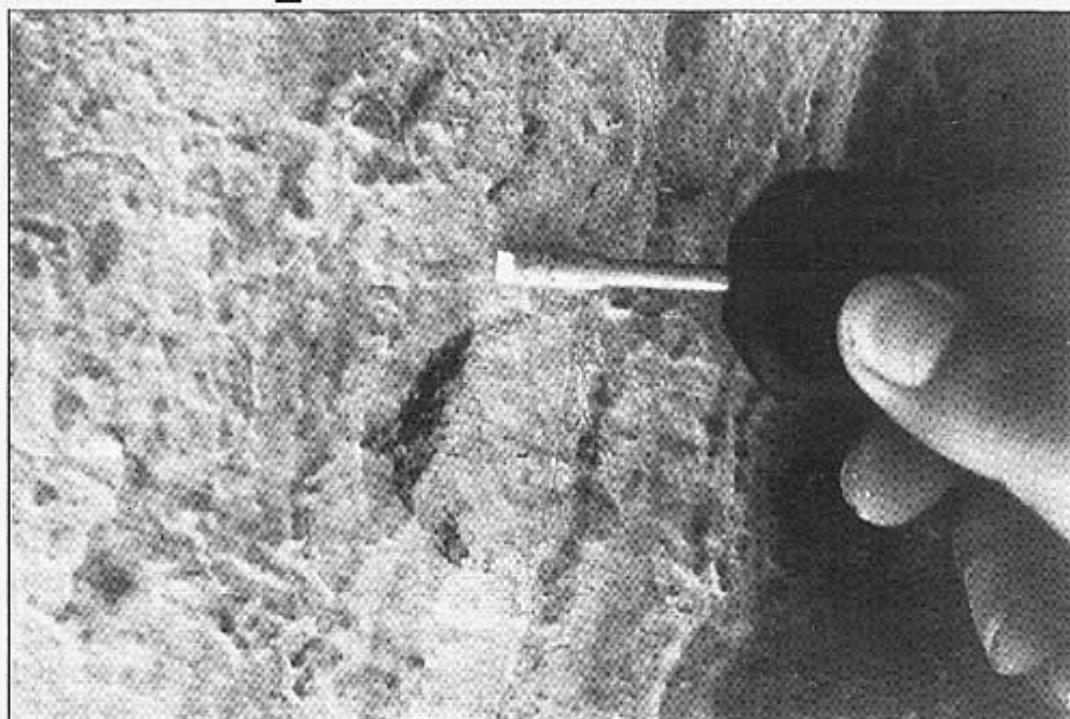

Una pintura rupestre a la Moreria

En aquest número transcriurem íntegrament un article del professor Francesc Esteve i Gálvez, publicat en el "Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura" l'any 1988.

Francesc Esteve és una persona molt coneguda a Castelló i província, ja que, durant unes quantes dècades i fins als anys 80, va exercir la docència com a professor d'història a l'Institut Francesc Ribalta a Castelló. Esteve era un republicà convençut, per la qual cosa -després de la Guerra Civil i la conseqüent caiguda de la IIa república- va decidir vestir-se de dol (cofata i jaqueta negra, camisa blanca); i encara avui en dia el podem veure passejar pels carrers de Castelló amb aquest mateix vestit i amb el cap lleugerament decantat. Les seues afinitats polítiques van fer que no pogués desenvolupar (com ell es mereixia) els seus coneixements històrics (que l'acrediten com una veritable autoritat en prehistòria), atès que fou pràcticament "confinat" a l'Institut Francesc Ribalta de Castelló.

Paco "el fúnebre" (així és com li deien els alumnes) és també prou conegut en la nostra localitat perquè acostumava a visitar freqüentment Francesc Caresnay (Paco "el de la taverna") per tal de canviar impressions amb ell. Jo, personalment, el vaig tenir com a professor en COU durant el curs 75-76, precisament l'any que va morir el dictador Franco, per la qual cosa semblava, en certa manera, alegre. Recorde que en una de les classes (a les quals, per regla general, no assistia la majoria dels companys i companyes, perquè amb ell l'aprobat estava pràcticament assegurat) em va comentar que havia descobert a la Moreria un abric amb pintures rupestres; jo, aleshores, no li vaig donar gaire importància a aquest assumpte. Com veurem a continuació en el seu article, Esteve havia visitat els abrics de la Moreria nombroses vegades, convegut que allí havia d'haver pintures rupestres. Vegem, doncs, què diu l'esmentat article.

Una pintura rupestre a la Moreria de les Coves de Vinromà

L'art rupestre de la Valltorta degué estendre's cap avall pel riu de Les Coves, ocupant la llarga clota que va des de la Salzadella a la Vilanova, perquè ací el corrent d'aigua aflora, en la terra grassa hi hauria bons pasturatges i també és lloc de pas. Cert que als marges no es troba l'escampada de menuts sílex, com sol succeir als planells que dominen aquell barranc; però és probable que el conreu, de vegades intensiu, s'hage engolit moltes romanalles antigues. També les pintures rupestres trobarien dificultats insuperables per

poder subsistir. A dalt, les muntanyes que envolten la clota són de cims estirats i vessants regulars, sens retalls de cingles, i per tant no es veuen les coves o abrics que preferien els primitius pintors per manifestar la seua sensibilitat i destresa. A baix, pel fons de la clota les formacions terciàries i diluvials donen un predomini d'argiles i sòls quan al·loren els banes de conglomerats sobre en ells algun abrigall, com el que hi ha a la confluència del barranc de la Valltorta amb el riu de Sant Mateu, marge de la dreta. lloc molt adient per establir-se els caçadors a l'aguait de les preses que cercaven.

Sols al mig de la clota, vora el poble, els conglomerats es fan densos, s'alcen i donen caràcter al relleu. Al marge esquerre del riu la Solana és una coma en llarga vessant cap al migdia, on s'obre una cova, que en temps de pluges sura aigua per tot: volta, parets i sòl. En va cercaríem ací pintures o romanalles d'un passat habitatge. En canvi, a la dreta del riu, les coves que hi ha al

mig del penyassegat de la Moreria són habitables, però no massa, perquè estan orientades al N. La de la Campana, que ara en diuen del Miracle, és alta, amb poc espai, i les altres, anònimes, encara són més reduïdes. S'arriba a elles per estreta cornisa com escales i hi ha restes de parets fetes de pedra correnta i morter. Com un salareig o aljup posats al peu de la roca. Són les Coves d'Avin Romà del temps de la conquesta, que donaren nom al poble, conscient encara que ací estigueren els moros. Per les condicions físiques de tals cavitats i l'absència de despulles al peu del penyassegat es pot dir que aquelles obres sols provenen una ocupació ocasional.

En canvi a dalt, pel cim de la coma, ja es veuen romanalles d'aquells temps que ens parlen d'un habitatge permanent, obert al sol i al vent, de cara al migdia. I ací va ser on visqueren els moros, la Moreria; encara avui hi ha una roca de la Moreria, unes coves de la Moreria i aquest indret

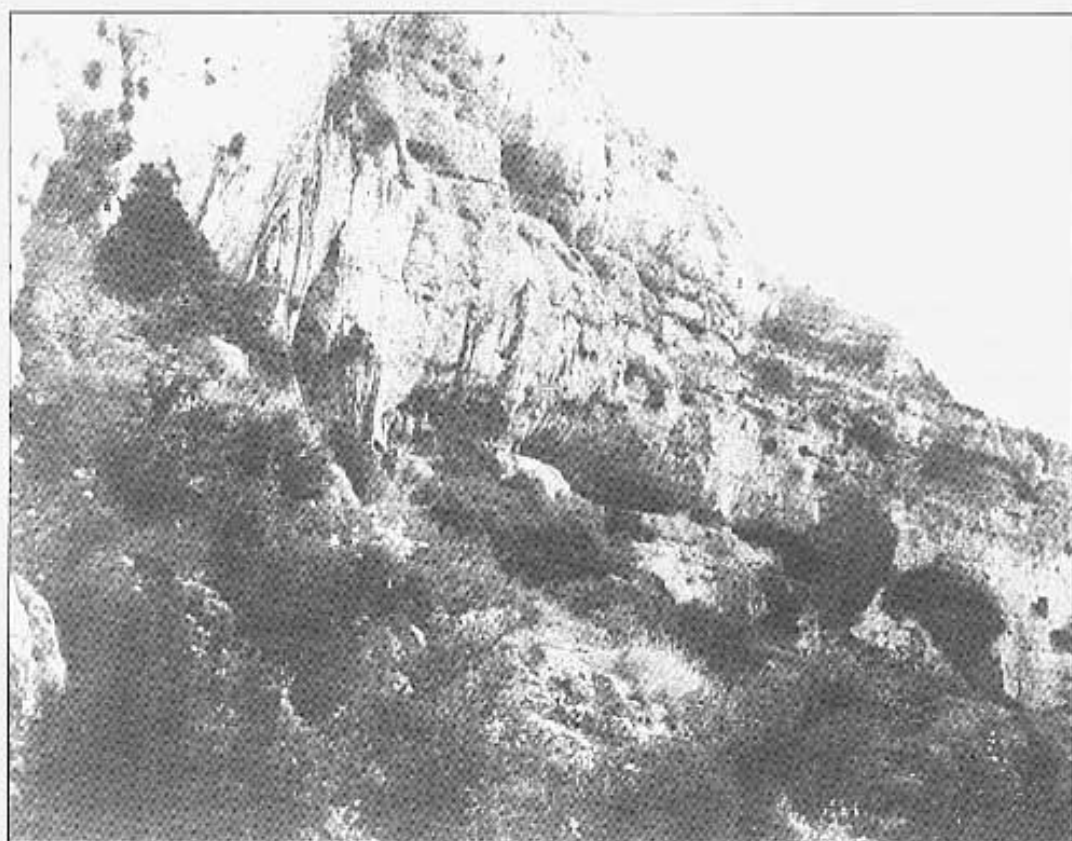
en conjunt es diu la Moreria, per tant, les coves degueren ser el redut defensiu d'aquella gent en casos de perill.

Aquesta modesta ocupació musulmana acabaria amb les probables deixalles d'un poblament més antic, que les circumstàncies topogràfiques del lloc fan suposar i alguns solatges de ceràmica feta a mà donen per segur.

No hi ha altre accident físic que ens atraga com l'esquerp roquer de la Moreria, posat al mig de la clota on s'uneixen el riu de Sant Mateu i el que ve de La Vilanova, formant, primer el riu de Les Coves i després el Segarra, que és com un portell obert a la mar, l'única sortida franca que tenen les aigües del Baix Maestrat al S. del Plà de Sant Mateu. El millor lloc de parada dels primitius caçadors, esperant el pas dels animals que transitaven per la clota o pujaven des de la costa cercant els pasturatges d'aquesta terra fonda i humida. De segur que a les coves del cingle pintarien les conegudes caceres, perquè les seves idees i creences ho exigien; i en tres ocasions vaig mirar detingudament el pany de roca sense trobar-ne. Sols a la Campana hi ha unes taques roges, amorfes i esvaïdes.

♦ ♦ ♦

Cap a la tardor de 1961, empenia de nou l'excursió arqueològica dels voltants de Les Coves d'Avin Romà, començant per la Moreria. I va ser molt oportú perquè teníem un any de pluges i l'aigua corria clara i silenciosa pel riu; la traspuaven les argiles en els clars que deixava l'espessa matissa. A dalt del cingle, en fileres, les garses i altres animals volanders, sorpresos al veure'm en aquest lloc solitari no paraven de xisclear. Era pels darrers dies de setembre i la boirina del matí donava una llum freda al roquer enfosquit per la humitat, gotejant per algun clivell. Tot

em feia l'efecte d'un retorn a les condicions físiques d'aquell indret quan el freqüentaven els primitius caçadors. Per l'estreta cornisa, atansava la Campana, inspeccionant-la inútilment, deixant les altres coves, que també les tenia vistes i sabia que estaven en idèntiques condicions. I al baixar no vaig seguir la senda, que va prou alta, preferint el marge del riu, i prou més enllà del cingle passava a la vora d'uns pedrots amb una cavitat que semblava poc prometedora, i més quan la vaig veure detingudament. Poc fonda, no tenint la part útil més de 5 m. seguint-ne altres 3 m. de sostre molt baix, separats els dos trams per un graó que sembla fet per guanyar espai. Cap a fora s'eixampla arribant als 3'5 m. i el sostre atansa els 3 m. damunt el sòl, que és alterós.

Un abrillat que domina el marge del riu, atents des d'aquí els primitius caçadors a l'arribada de preses cobejades, que anirien de pas o baixaven a abeurar. No té nom, i com es

fa necessari identificar-la, vaig decidir anomenar-la la Coveta Jussana de la Moreria.

La cavitat degué ser originàriament una bossa d'argila empastada en la roca, que les aigües huidaren, veient-se ara per les parets conglomerats de graves anguloses i pedres de riera. Una d'elles, més gran, penja de l'arranc del sostre per l'esquerra, oferint una galta plana, en part coberta de fina concreció calcària, veient-se a baix la bella silueta d'un ocell de presa, molt probablement un falcó, esteses les amples ales i la llarga cua en vol rasant i el cap en torsió, recurs corrent en el nostre art rupestre per fer més intel·ligibles les figures. En lloc de pintura sembla un dibuix de ratlletes denses i ben ajustades per donar la impressió del plomatge, de color negre, fet amb carbó.

Damunt, no més de 12 cm., l'aigua ha deixat esvaïda la figura d'un altre animal, que ara es veu molt borroa i és difícil identificar-la, però de segur que es tracta d'un quadrúped, perduts el cap, el pit i

potes de davant; millor es veuen el llom, potes de darrere i la cua, torçada cap amunt i en punta. El granulat de la concreció estalactítica ha diluït el color i dona la impressió d'una tinta plana, homogènia, però encara s'hi nota que va ser pintada seguint la mateixa tècnica de l'ocell, de línies fines, orientades d'acord amb l'anatomia de l'animal, per donar la sensació de relleu.

Aquestes figures menudes i en negre recorden altres fetes a pinzell del mateix Maestrat, com els arquers de les Dogues i la segona capa de pintures de la Cova del Civil, però la tècnica i el motiu són una novetat en el nostre art rupestre, especialment el falcó en vol.

I també la seua insòlita presència en la Roca de la Moreria és un cas excepcional, que ens fa reflexionar. Coneixem pintures damunt la calça, arenisca o altres pedres uniformes i compactes que donen superfícies llises en condicions òptimes per posar les figures, soltes o agrupades

lent composicions, però no pensàvem que en la bonyeguda i bigarrada paret que donen els conglomerats els primitius caçadors es decidiren a pintar, aprofitant un menut espai.

I una altra sorpresa: la Cova Jussana de la Moreria s'obre al N. Una circumstància negativa per a l'art rupestre, pensant que l'home refusà les coves així orientades per fredes i humides; raó que tampoc s'hi troben altres despulles arqueològiques. Açò és vàlid quan es tracta d'habitacles permanents, però no per a les parades ocasionals, servint d'aixopluc o llocs d'aguait esperant la caça. I també degué succeir amb les pintures rupestres, perquè llavors l'art era fonamentalment utilitari, per propiciar la captura d'animals, l'èxit en els combats... i apareix allí on es feia necessària la seua presència. Una situació actual o immediata sense pensar en una obra permanent de cara al futur. Per a la mentalitat del primitiu els mèrits artístics serien accessoris i el realisme i l'impressionisme, que nosaltres admirem, sols li valdrien per fer més expressiva la finalitat declarada; i açò depenia de la retenció visual i les mans hàbils de l'artista; unes qualitats personals, que per sort es donaren prou a sovint, però no sempre. Lligades a la vida diària, formant part de l'estructura econòmica, arreu les pintures rupestres feren necessàries, i hi hagué de tot en qual-sevol lloc.

FRANCESC ESTEVE I CALVEZ
Castelló, abril 1962.

Quan es va publicar aquest article ja em vaig interessar per aquestes pintures, però no vaig poder ubicar-les a la Moreria. Recentment, quan em vaig comprometre amb Rocher a realitzar els articles que hem denominat "Cultura Popular", vaig pensar que de-

via ser interessant transcriure l'article de F. Esteve i, al mateix temps, localitzar la pintura a la Moreria. Així que vaig aprofitar un parell de vesprades del mes de juny per córrer la Moreria, i seguint les indicacions de l'article de F. Esteve vaig creure que havia localitzat l'abric on deuen trobar-se les pintures; ara bé, no n'hi vaig trobar ni rastre. Vaig comunicar a Rocher el resultat negatiu de la meua recerca i vam decidir aprofitar la vesprada del dissabte 29 de juny per tornar a la Moreria.

Els dos vam acudir puntuals a la cita i, després d'aparcar el cotxe en el Molí la Roca (del qual van ser moliners els meus avantpassats per via materna), començarem a córrer tranquil·lament l'escena d'el miracle de les Coves, mentre aprofitàvem per xarrar i comentar -a més d'altres coses- que el pròxim any farà 50 anys del miracle i que -naturalment no seria sobrer dedicar una edició especial de "Tossal Gros" a commemorar l'esdeveniment que va marcar el futur del poble de les Coves.

Ens vam dirigir cap a l'abric que, segons jo, era el que esmentava el professor Esteve en el seu article, amb la qual cosa s'havia mostrat també d'acord Rocher. Però les pintures continuaven sense aparèixer davant les nostres pupil·les. Vam creure que havíem localitzat la seua possible ubicació i vam comprovar que, en eixa part de la roca, s'havia després (o havia estat arrancada?) una esquerdada. Era clar que algú havia arrancat les pintures. Vam fer algunes fotografies i decidírem tornar: les pintures havien desaparegut.

Com encara era prompte, vam pensar que era sobrer visualitzar de nou alguns del abrics visitats per mi sense cap resultat. Ens vam aturar

davant d'un que tenia certa similitud amb la descripció del professor Esteve i el vam observar amb deteniment, però no pareixia que hi era allò que cercàvem. Rocher ja se n'estava anant i jo ja estava fent mitja volta per seguir els seus passos quan, amb l'última mirada, vaig cridar: "Rocher, ací!". Sí, hi eren el falcó i el possible quadrúpede! Rocher s'hi va apropar i l'emoció ens omplia el cor: réiem, tornàvem a mirar, quasi ploràvem... Vam fer les corresponents fotografies i, ara sí, tornàvem cap al cotxe.

És evident que no podem assegurar l'autenticitat d'aquestes dues pintures rupestres, encara que el professor Esteve siga una autoritat en la matèria. El que sí podem dir és que aquesta tècnica del carbó fou també utilitzada en algunes pintures dels abrics del Barranc de la Cassulla. També podem assegurar que les capes formades per l'aigua

sobre les figures serveixen per a demostrar l'antiguitat en el cas dels abrics de la Valltorta; en el nostre cas, el quadrúpede ha desaparegut en la major part sota les concrecions formades per l'aigua, i també part dels tors del falcó, per la qual cosa podem parlar, possiblement, de dues pintures rupestres a la Moreria.

Tots aquells i aquelles que les visiteu heuen d'estar -esperem-ho així- amb molta cura i atenció: no les banyeu, ja que -en tractar-se de carbó- l'aigua no afavoreix la visualització, per la qual cosa tan sols aconseguiríem fer-les malbé; no les fregueu, perquè amb açò tampoc no les veuríem millor. Suposem que no se li passarà a ningú pel cap intentar arrancar-les, perquè -pel tipus de roca- es desfaria l'esquerda sobre la qual estan pintades. En fi, que cadascú actue segons bona consciència.

PASQUAL BOIRA MUÑOZ

